

Пазар на труда

(текущо състояние и тенденции)

д-р Петкан Илиев

Текущо състояние на пазара на труда

- **Новорегистрираните безработни надхвърлиха 300 000 души** - според последните данни от специализираното ежеседмично наблюдение на пазара на труда заради Covid-19 на Националния статистически институт и Агенцията по заетостта. (данните са за периода от 03.02.2020 г. до момента)
- **За същото време постъпилите на работа чрез бюрата по труда са малко над 193 000 души.**
- **Тенденция** - Анализът от специализираното изследване на пазара на труда показва, че от 17 август досега **новорегистрираните безработни в цялата страна имат значителен превес над устроените на работа.** Особено ясно се вижда тенденцията през последната седмица от наблюдението (5-11 октомври, когато в бюрата по труда са регистрирани 9 900 души, а намерилите препитание са едва 6 500.

Текущо състояние на пазара на труда

- **Регионално-отраслов аспект** - Най драстична е разликата в област Бургас, където 1200 са новорегистрираните безработни срещу едва 250 започнали работа, и област Варна съответно 940 срещу 270 души. Експерти обясняват тенденцията за ръст на безработицата в последните седмици, и то най-вече в морските области, с изчерпването на позитивния ефект на сезонната заетост от лятото - най вече в хотелиерството и ресторантьорството.
- **Предизвикателствата в сферата на заетостта** са пряко свързани с **демографските процеси**, които продължават да оказват неблагоприятно въздействие на пазара на труда. Вследствие на намалението и застаряването на населението в трудоспособна възраст, работната сила (15-64 г.) бележи спад от 2014 г. Делът на младите хора намалява за сметка на възрастните и най-вече на 55-64-годишните.

Текущо състояние на пазара на труда

- По данни на АЗ е налице значителен спад в броя и относителния дял на продължително безработните лица (ПБЛ), спрямо общата безработица, процентът на тази група (макар и под 28%) остава предизвикателство.
- По данни на НСИ продължително безработните намаляват, но все още са повече от половината безработни (56,7% за 2019 г.). Много от ПБЛ са роми, които често са изправени пред трудности при намирането на работа поради ниската си квалификация, липсата на навици и нагласа за труд и нежеланието на някои работодатели да ги наемат на работа.
- По данни на Наблюдение на работната сила (НСИ) през 2019 г., 26,1 хил. са лицата в период на безработица от 1 до 2 години, а тези над 2 години – 54,9 хил. като общо продължително безработните съставляват 56,7 % - над половината от всички безработни лица.

Текущо състояние на пазара на труда

Позитивни тенденции преди «КОВИД» кризата

- Въпреки неблагоприятните демографски тенденции, през 2019 г. икономически активното население се увеличава с около 1% в сравнение с 2018 г. Коефициентът на икономическа активност нараства трайно от 2012 г. Стойността на показателя достига 73.2% за 2019 г. По данни на Евростат за третото тримесечие на 2019 г. коефициентът е 74.2%, колкото е и средната стойност за ЕС-28 .
- По данни на НСИ от 2014 г. насам броят на безработните намалява трайно и за пета поредна година (от 2015 г.) е по-нисък от средната стойност за ЕС-28. През 2019 г. броят на безработните е намалял до 142,8 хил. души, а коефициентът на безработица е рекордно нисък – 4,2%.

Текущо състояние на пазара на труда

Правителствената/държавната политика

- За разлика от ОПРЧР 2014-2020, която акцентира значително върху мерки за безработни лица, новата ПРЧР 2021 – 2027 трябва да отговори на предизвикателства, които касаят други аспекти на работната сила и адресират предизвикателствата на пазара на труда, свързани с възстановяването от пандемичната криза.
- В резултат на икономическия растеж през последните години се наблюдаваше повишено търсене на работна сила. Наред с ограниченото предлагане на работна сила това води до формирането на недостиг от такава, което е и едно от основните предизвикателства на пазара на труда. Това се потвърждава и от данните от бизнес анкетите на НСИ през декември 2019 г., в които работодателите определят недостигът от работна сила като един от основните фактори, затрудняващи дейността на предприятията най-вече в промишлеността и строителството.

Текущо състояние на пазара на труда

Правителствената/държавната политика

Условия за преодоляване на този задълбочаващ се недостиг:

- увеличаване производителността на труда и
- разширяване на участието на пазара на труда.
- *Сред основните фактори, допринасящи за повишаване на производителността на труда е предоставянето на обучения на заети и безработни в съответствие с потребностите на пазара на труда.*
- **Работодателите, посредством социалните партньори, трябва да бъдат пряко ангажирани с дизайна и организирането на обучения за придобиване на умения, отговарящи на потребностите на сферата на действие на предприятията им.**

Текущо състояние на пазара на труда

Целеви индикатори свързани със Споразумението за партньорство и Националната програма за развитие на България 2030 г., които в количествено отношение към края на програмния период са:

- Достигане ниво от 77% на коефициент на заетост за населението на възраст 20-64 г. от 75,0% към 2019 г.
- Достигане ниво от 4% на коефициентът на безработица на населението на възраст 15-74 г. от 4,2% през 2019 г.
- Достигане ниво от 75% на коефициентът на икономическа активност на населението на възраст 15-64 г. от 73,2% през 2019 г.

Текущо състояние на пазара на труда

Целеви индикатори (продължение)

- Намаляване броя на младежите на възраст 15-29 г., които не работят и не учат с 30 % до 119,7 хил. от 171,0 хил. през 2019 г.
- Достигане ниво от 5,8% на вариация на коефициента на заетост по райони от 6,6% към 2019 г.

Тенденции на пазара на труда

Циклично развитие

- По оценки на МФ, подготвени през есента на 2019 г., икономиката е оперирала на своя потенциал през 2019 г. Потенциалният растеж се очакваше да бъде около 3% като общата факторна производителност ще има основен принос. Приносът на капитала се прогнозираше леко да се повиши, докато този на труда да отслабне поради ограничените възможности за нарастване на заетостта.
- В контекста на коренно променената икономическа ситуация в света и България, оценките за цикличното развитие на икономиката се променят. Очаквания за краткосрочна рецесия, поради което растежът на потенциалния БВП в България ще се забави през 2020 г. Икономиката ще функционира под своя потенциал, т.е отклонението от потенциала отново ще се върне към отрицателни стойности.

Тенденции на пазара на труда

Прогнозата за развитието на основните показатели на пазара на труда е изготвена при прилагане на мярката за запазване на заетостта чрез субсидиране на 60% от разходите за труд и осигуровки. Направено е допускане, че от нея ще се възползват пряко засегнатите сектори, които са преустановили или намалили дейността си в резултат от въвеждането на извънредно положение, както и сектори, засегнати от нарушено снабдяване или търсене. С оглед на изискването за осигуряване на 40% от разходите за труд и осигуровки от страна на работодателите е направено предположение, че приложението на мярката ще бъде частично.

Тенденции на пазара на труда

- Най-големи трудности за осигуряване на необходимия финансов ресурс ще изпитат микро и малките предприятия в пряко засегнатите дейности - *направено е допускане, че около 25% от разглежданата група на засегнатите лица ще се трансформира в безработни.*
- Допълнителен входящ поток безработни лица ще се наблюдава и по линия на косвено засегнатите сектори, но очакваният негативен ефект ще бъде относително по-малък спрямо този при пряко засегнатите дейности и ще бъде по-ясно изразен през третото тримесечие и края на годината.

Тенденции на пазара на труда

- Очакванията са броят на заетите да се понижи с 3.7% през второто тримесечие и 5.3% през третото тримесечие на годишна база, като възстановяването на заетостта се очаква да започне едва в края на годината.
- Средният за годината спад на заетите се оценява на 2.1%, а нивото на безработица се очаква да се покачи с около 2 пр. п. спрямо 2019 г. до 6.2%.
- Реалността – още през август месец безработицата надхвърли 7,5%

Тенденции на пазара на труда

Спирането на производствената дейност в предприятията се очаква да повлияе силно негативно не само на динамиката на компенсациите на наетите, но също и на оперативния доход на предприемачите.

- Регистриране на загуби на годишна база вследствие от COVID-19 кризата.
- Очакванията са, че понижението на брутната добавена стойност ще се дължи в по-голяма степен на спада на брутният опериращ излишък, докато намалението на компенсациите на наетите ще има относително по-малък принос.

Тенденции на пазара на труда

- Нарастването на компенсациите на наетите през 2020 г. ще се забави до 2.6%, като основният фактор за това ще бъде намалението на наетия трудов ресурс. Влияние ще окаже и по-бавното нарастване на компенсацията на един нает, в резултат от оптимизирането на разходите за труд при задържане на заетостта.
- През 2020 г. реалният растеж на производителността на труда ще бъде отрицателен 0.9% или с около 4 пр. п. по-ниска стойност спрямо отчетеното нарастване през 2019 г.

Тенденции на пазара на труда

- За 2021 г. е направено допускане, че възстановяването на икономическата активност в страната ще бъде свързано и с възстановяване в броя на заетите на нивото им от 2019 г. Това предполага пълно компенсирание на отбелязания спад на заетостта през 2020 г. и понижение в нивото на безработица до очакваното в средносрочен план от около 4%. В периода 2022–2023 г. динамиката на заетите се очаква да бъде отрицателна, повлияна от негативните демографски тенденции и ограниченията върху предлагането на труд.
- Успоредно с очакванията за възстановяване на заетостта през 2021 г. динамиката на реалната производителност на труда също ще премине на положителна територия, а номиналният растеж на компенсациите на наетите лица ще се ускори отново и ще се доближи до отчетения темп през 2019 г. С преустановяване на положителната динамика на заетостта през 2022–2023 г., темпът на нарастване на компенсациите на наетите постепенно ще започне да се забавя.

Тенденции на пазара на труда

- Принудителните промени в оперативните модели по време на кризата COVID-19 доведоха до нарастващо използване на онлайн инструментите и отдалеченото работно място.
(Технологичният гигант Microsoft ще превърне в постоянна временната политика за дистанционна работа, въведена заради пандемията от COVID-19. Управляващият екип на компанията е взел решение да разреши право на избор служителите да работят от къщи завинаги. Тези от тях, които избераат тази опция, ще трябва да се откажат от работното си пространство в офисите на американския гигант).

Тенденции на пазара на труда

- **Работодателите все по-често предпочитат да наемат хора в предпенсионна възраст.** От началото на 2020 година 46 617 души над 50-годишна възраст са постъпили на работа. Те са с близо 2000 повече в сравнение с 2019 г.

По данни на Агенцията по заетостта над 66% от анкетираните работодатели са склонни да наемат хора над 55 години.

Освен това, около 57 на сто от компаниите предпочитат да назначат работници в предпенсионна възраст на ръководни позиции.

Тенденции на пазара на труда

През следващите две години се очаква ръст на заетостта, след което ни очакват две години спад (прогноза на социалното министерство).

В средносрочен план нарастване на заетостта се очаква основно в дейности, свързани с

- образованието - ръст от 204 000 работни места/9,6 на сто/,
- преработващата промишленост - до 635 000 места,
- хуманното здравеопазване - 180 000 работни места,
- строителството - 247 000 и
- операциите с недвижими имоти - 18,8 хиляди работни

Тенденции на пазара на труда

Основен принос за намалението ще имат услугите като тези в:

- **сектора на търговията, ремонта на автомобили и мотоциклети**, където се очаква спад от 8,2 на сто - до 475 000 заети към 2024 г.,
- следват секторите на хотелиерство и ресторантьорство, където се очаква намаление на броя на заетите от 6,4 на сто или номинално 154 000 работни места,
- в добивната промишленост заетостта се очаква да намалее със 17,9 на сто до 23 000 работни места,
- при производството и разпределението на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива - спад до 36 000 работни места /6,7 на сто/.

Тенденции на пазара на труда

Според прогнозите за развитието на пазара на труда в България до 2032 г. се очаква намаление от 33.1% на заетите лица с основно и по-ниско образование.

Прогнозата за търсенето на труда по образователни степени за периода 2020 - 2024 г. показва, че **при най-ниско квалифицираните работници се очаква относително слаба динамика в потребността от такива човешки ресурси от страна на работодателите.**

Създаване на повече възможности за обучение и квалификация за лицата с ниско равнище на образование или без образование и квалификация, което ще позволи включване в професионално обучение. Това ще допринесе и за изпълнението на Препоръката на Съвета за повишаване на уменията (Upskilling Pathways).

Тенденции на пазара на труда

Мерки

- Мярка „60:40“ - по удължената до края на годината мярка 60 на 40 ще бъдат изразходвани 450 млн. лева за запазване на 200 хил. работни места.
- Намалена ставка за ресторантьорския бизнес, книгите (*ефектът от свалянето на ставката от 20 на 9% от 1 юли за храната и безалкохолните напитки, консумирани в заведенията, а от 1 август и за виното и бирата - приходите от ДДС, внесени от ресторантьорите след намаляването на налога, са се сринали с близо 60%. Ако през юли и август 2019 г. от ДДС за продажбите на заведенията и кетъринг услугите в хазната са влезли общо 37.276 млн. лв., то за двата летни месеца през тази година постъпленията са 15.840 млн. лв.*)

Тенденции на пазара на труда

Необходими умения за бъдещето на труда

- В резултат от навлизането на дигитализацията и автоматизацията в социално-икономическия живот се очаква голяма част от работните места да изчезнат, като в същото време ще се появят нови работни места, които ще изискват съвсем нови умения.
- Непрекъснатите промени все повече скъсяват жизнения цикъл на придобитите знания и умения и налагат тяхното непрекъснато обновяване. Въпреки, че към момента българската икономика се отличава с относително технологично изоставане спрямо останалите европейски страни, в бъдеще се очакват промени в характера на работните места, което ще окаже влияние върху потребностите от умения на работната сила.

Тенденции на пазара на труда

- Нарастващото внедряване на цифрови технологии предполага придобиването и изграждането на нови компетентности, отговарящи на "уменията на бъдещето" в контекста на Индустрия 4.0. Според Индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото DESI през 2019 г. само 29% от българското население притежава **основни умения в областта на цифровите технологии**, докато средно за ЕС този дял е 57%. Това нарежда България на последно място в ЕС. Само 64% от българските граждани използват интернет (средната стойност за ЕС е 83%), докато 27% никога не са го ползвали, което е най-високата стойност в целия ЕС. Едва 11% от хората притежават умения над основните, което представлява по-малко от една трета от средната стойност за ЕС.

Тенденции на пазара на труда

- Налице е изоставане и по отношение на нивото на **ползване на чужди езици** и притежаването на „меки“ умения от българското население. Според данните на Евростат за 2016 г., само 49.5% от българското население на възраст 25-64 г. ползват поне един чужд език, което е сред най-ниските стойности в ЕС.
- През 2017 г. само 45% от българското население притежава над **базисното ниво умения за разбиране и обработка на информация**, докато средното ниво в ЕС е 68%. Стойностите при младежите на възраст 16-24 г. са по-високи, но се запазва изоставането с повече от 20 п.п. от средните нива за ЕС, което затруднява намирането на подходяща работа или продължаване на обучението в системата на висшето образование.

Тенденции на пазара на труда

- **Базовото умение за комуникация** е значително по-ниско от средните стойности за ЕС: 8% за страната спрямо 18% за ЕС.
- Сериозни проблеми са налице и по отношение на **умението за решаване на проблеми**, където едва около 1/4 от лицата притежават такива умения, което е повече от два пъти по-нисък дял от средния за ЕС.

В отговор на тези предизвикателства, е необходимо да се осигури подкрепа за обучение и инвестиции за развиване на меките умения, STEM умения, преносими компетентности, като чужди езици, предприемачество, базови умения и др.

Благодаря за вниманието

petkaniliev@abv.bg

petkaniliev@unwe.bg